

OPONENTSKÝ POSUDEK DISERTAČNÍ PRÁCE JANA KAHUDY

„Problematika rodinných archivů v Čechách. Příklad rodinného archivu Metternichů. Kapitola z dějin soukromého archivnictví“, Praha UK FF, 2015, 342 stran

Problematiku šlechtických rodinných/rodových archivů sotva lze v oboru archivnictví a historie zařadit k málo frekventovaným, nepříliš badatelsky nedotčeným. Přesto se však problematika metternichovského archivu, tak jak k ní přistoupil disertant, ukazuje v novém světle. Jeho přístup je totiž více než netradiční. Zvláštnost přístupu disertanta spočívá v neobyčejně širokém kontextuálním vstupu, který přináší výklad středoevropsky ukotveného vývoje archivnictví a dějin archivů s akcentem na archivy šlechtické.

Jestliže Kahudovi předchůdci se zpravidla hned na začátku ponořili do analýzy zkoumaného fondu a jeho zpracování, tedy přistoupili k tématu zevnitř, pod prismaem vzniku archivu, jeho uspořádání a uchování, disertant přemýšlí jinak a pojímá problematiku i v pohledech zvenčí. Zaměřuje se na kontexty vzniku archivu, ať již obecně historické, čímž rozumí souvislosti politické, hospodářsko-sociální, kulturní, ale i jiné – právní, či dokonce třeba nacionální. Do hry vstupují šlechtické archivy jako pramen s jeho specifickou výpovědností, tedy v pohledu budoucích uživatelů fondu. V tomto smyslu je dílo originální a přínosné.

Disertace se člení do tří hlavních celků, jež odpovídají kapitolám 2. – 4. Kapitoly druhá a třetí jsou spolu vcelku pevně svázány v rozlehlý prolog díla, rozsahem i významem reprezentující jeho poctivou polovinu. Přinášejí sofistikovaně koncipované vstupní pasáže kontextuální, zahrnující teoreticko metodologická východiska jako taková, a dále pak metodologická východiska vztažená ke šlechtickým archivům v Čechách. Teoretický vstup pak uzavírá poněkud neorganicky zařazený exkurs věnovaný Československé archivní společnosti.

Zmíněná teoreticko metodologická východiska jsou pojata jako dějiny archivnictví a archivů, jako průvodce současnou archivní teorií, pochopitelně s akcentem na její hlavní proud. Badatelský diskurz dějin archivnictví je sledován ve dvou rovinách – domácí a zahraniční. Jako produktivní spatřuji nazírání archivů v perspektivě kulturně historické, politicko a hospodářsko historické (autor hovoří o přístupu obecně historickém), kde se mu jedná o pojetí archivů jako mocenských center, zajišťujících stabilitu a výkon státní správy

(autor hovoří o administrativě) a konečně pohled archivologický, tedy sledování pojmu „archiv“ bez jeho konkrétních historicko institucionálních a souvislostních ukotvení.

Autor projevil odvahu postavit se čelem k výzvám oboru. Čeří poněkud stojaté vody, klada zásadní otázky pro další rozvoj archivnictví, archivistiky, archivologie. Nástin vývoje oboru je inventurou problémů, sporů a metodologického hledání současného archivnictví. Přitom autor otevírá k diskursům starým, osvědčeným (a samozřejmě i nadále platným), diskursy nové, naznačuje možné cesty bádání. Přínosem analýzy archivnictví jako oboru je podnět k rozšíření jeho odborného akčního rádia. Jde o tendenci k rozšíření jeho metodologických obzorů s cílem synchronizovat vývoj archivnictví s vývojem a potřebami dalších společenskovědních oborů, ovšemže historie na prvním místě. Práce nepřímou kladoucí otázkou po podstatě archivnictví jako vědního oboru se stala jeho přesvědčivou obhajobou. Pomáhá otevírat obor podnětům zvenčí. Neulpívá na zavedených stereotypech jeho sebevnímání, jeho profesních ambicích. Řečeno jinak, dílo je neformální výzvou k historizaci archivnictví vycházející z inventury jeho problémů.

Analýza vývoje oboru by pochopitelně mohla být ještě obsáhlejší, detailnější, vysoce však cením autorovu schopnost koncentrace na klíčové mezníky vývoje oboru a metodologické inovace. Připomínku mám jen k drobnému nedopatření na str. 26, kde inovativnímu historiografovi a reprezentantu francouzské historické školy „Annales“, profesoru University v Cambridge – Peteru Burkeovi, je přiřazena německá národnost. Se závěry kapitoly 2., jež připomíná rozměry správní a kulturní, souhlasím. Jistě ale bylo možno dále dotáhnout i postmoderní výzvy naznačené na str. 30.

Kapitola 3., věnovaná šlechtickým archivům v Čechách, jejich vývoji, přináší, aniž se k tomu Kahuda výslovně autorsky přiznává jako vlastnímu vkladu do problematiky, návrh typologie šlechtických archivů dle jejich geneze. Ta specifikuje, co jsou archivy organicky vzniklé, archivy odvozené, archivy soustředěné, archivy vzniklé rozlukou a archivy zámecké. Návrh, jistě velmi dobrý a logický, doplnil i návrhem typologie základních pramenů k dějinám šlechtických rodinných archivů. Ten resumuje zkušenosti generací archivářů, zkušenosti vyňaté z množství archivních inventářů a klasifikuje devět elementárních „typů písemností“, spíše však dobových archivních pomůcek. Připomíná třídící systémy šlechtických rodinných archivů, ony přirozené, i umělé. Typologizovány jsou i osoby, které ony systémy vytvářely, zpracovávaly, uchovávaly a měnily, tedy rodinných archivářů. K jednotlivým typům archivářů přiřazoval i charakteristické příklady dobře známé z dějin, zejména 19. století.

K naznačené, pro rozvoj oboru metodologicky velmi hodnotné pasáži práce, jež, očekávám, může být ještě předmětem diskuse, se pojí analýza šlechtických archivů „jako objektu archivní teorie a praxe“. Já bych k tomu připojil: také jako předmětu veřejného zájmu“. Za mimořádně zdařilé považuji detailní zpracování průniku problematiky šlechtických archivů s 1. československou pozemkovou reformou. Zde může odborným archivářům práce Kahudova sloužit přímo jako orientační pomůcka. Má poznámka, opět ovšem jen okrajová, připomíná, že některé její části se překrývají s obecnými částmi předchozí kapitoly.

Na závěr 3. kapitoly zařadil autor exkurz s názvem Československá archivní společnost. Rozpracování exkurzu je zdařilé. Chronologicky pojatý nástin dějin společnosti profilované stavovsky a odborně, se soustředí na její institucionální povahu a tématické spektrum činnosti. Přináší řadu pozoruhodných postřehů, např. o jejím vývoji za 2. světové války. Absentuje zde, a to je otázkou do rozpravy při obhajobě práce, sdělení, jak společnost přispěla k problematice zkoumání šlechtických archivů. Na tuto otázku totiž autor v detailu neodpovídá, avšak odpověď na ni bych s ohledem na zařazení do kapitoly 3. očekával. Pokud by nebylo možné k této otázce dát obšírnější výklad, pak by bylo lépe připojit exkurz z hlediska obsahu ke kapitole 2, svou povahou obecnější. Jinými slovy, exkurz nezpochybňuji, jen kladu otázku jeho propojení s textem práce jako takové. Představuje totiž svébytnou studii, která nemá dopracované vazby k užší problematice práce. Zatímco institucionální aspekty by bylo možné významně zkrátit, její přínos do odborného diskurzu v oboru by bylo na místě prohloubit.

Těžiště disertace tvoří kapitola 4. věnovaná rodinnému archivu Metternichů. Úvodních třicet stran má historický charakter a je nástinem dějin rodu Metternichů od středověku do počátku 21. století, a to v jeho hlavní rodové linii. Hustota narace je velmi nestejná, množství informací s nástupem novověku sílí a autor je nucen k jejich redukci. Závěr historie rodu přináší zobecnění rodinných strategií pro období 18. a 19. století v oblasti výchovy a vzdělání potomků, rodinných vztahů, sňatkových strategií a kariérního postupu. Nabízí se zde ale i otázky další, mentalitního charakteru, z hlediska vztahu rodiny k archivu ne nepodstatné, především pak otázka identity členů rodiny v období 19. a 20. století, kteří se pohybují v trojúhelníku mezi Rakouskem, Německem a českými zeměmi. Stejně tak nejasná je státní příslušnost Metternichů meziválečného období. Text mezi str. 170 – 280 má do značné míry výčtový charakter. Přináší výklad archivních reforem, informace o archivářích a pestrých osudech archivu, jenž je poznamenán významně skutečností, že Metternichové nenáleželi

k rodům soustavně po generace budujícím svou rodinnou doménu s institucionálním zázemím (jako např. Schwarzenbergové, Černínové, či Lobkowiczové). Jejich rodinné državy jsou značně rozptýlené, proměnlivé v časech. Nicméně velkostatky Kynžvart a Plasy nepochybně nepatřily k nevýnosným, přesto však čtenář nezíská podstatnější informace o hospodaření a podnikatelských aktivitách v jejich rámci.

Některé části práce jsou snad až příliš detailní v údajích, které sotva lze efektivně zobecnit v obraz archivního zpracování a náleží spíše do archivního inventáře, potažmo katalogu. (Srovnej např. signaturní klíč metternichovského rodinného archivu vytvořených v období 1780-1817 str. 196-198). Za velmi zdařilou považuji podkapitolu věnovanou rodinnému archiváři a historiografovi Alfonsi von Klinkowströmovi, jehož rukopis je patrný na dodnes platném uspořádání archivu. Nepříliš výpovědná je pracovní tabulka četnosti zastoupených dokumentů chronologické části edice *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren* (str. 247-249). Dílčí závěr věnovaný Klinkowströmovi by si zasloužil hlubší úvahu o archiváři a jeho sociálním postavení 2. poloviny 19. století. Nerozumím dobře formulaci, že Klinkowström byl osobností „která spoluvytvářela z rodinných písemností historické prameny“ (str. 250). Mladší paralelou Klinkowströma byl Jaroslav Honc. I jeho přístup ke zpracování archivu je představen velmi výstižně, rozumím ovšem jistému ostychu autora ve vztahu k osobám doby jen nedávno minulé, který jej vedl k jistému nedotažení osobnostních charakteristik. Jistého dopracování by si podle mého názoru zasloužilo zestátnění metternichovského majetku v roce 1945 (str. 274).

Nezpochybnitelným přínosem práce je poučenost, svou povahou vlastně související s postmoderním vnímáním textu, která chápe, že interpretace dokumentu není nutně spojena s jeho porozuměním, které do něj vkládal sám původce, že interpretace může být vnímána odlišně i jeho příjemcem a závisí na řadě faktorů, vzdělání původce/příjemce, jeho sociální identitě atd. a že porozumění dokumentů se mění v čase a prostoru, historickém kontextu. Přitom nepřehlédnutelnou roli v porozumění dokumentům hraje i ten, kdo pečuje o jejich dochování, archivní zpracování a zpřístupnění, tedy archivář. I on, jeho vzdělání, způsob práce mají pro porozumění dokumentům a jejich interpretaci svůj význam. Jsou významným spojovacím článkem mezi původci dokumentů a jejich zpravidla o početné generace mladšími uživateli. Dějiny archivů a biografie archivářů tak nejsou jen pěstováním stavovských tradic, pomůckou pro rekonstrukci rozpadlých registratur, ale funkční živou součástí rodiny historických oborů, jež si vytváří vlastní metodologii.

Se závěry práce, která vyžadovala studium značného množství písemností a literatury, se v zásadě ztotožňuji. Hodnotím ji vysoko. Přesto si však dovoluji vyjádřit své přesvědčení, že tři elementární části práce (kapitoly 2., 3. a 4.) by bylo možné úžeji propojit ve funkční celek, který by mimořádně dobře formulované teze v části 2. a 3. jasněji verifikoval. Nepochybně by práci prospělo i náročnější srovnání s dalšími šlechtickými archivy z Českých zemí i blízkého sousedství. Uvedené náměty bych doporučoval vzít v potaz při budoucím publikování díla, které by mělo být s ohledem na jeho závažný obsah zpřístupněno odborné veřejnosti. Dílo je psáno živým, srozumitelným jazykem, čtivě. Množství chyb (převážně chybějící slova, či chybná příčestí) nepřesahuje únosnou mez.

Shrnutí: předloženou disertační práci Jana Kahudy považuji jako celek za velmi zdařilou a doporučuji ji k úspěšné obhajobě.

Praha 7. června 2015

Prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc.